

4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции: технологии конструирования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55–61.

5. Щербань П.М. Мистецтво управління – це передусім бути чесним / П.М. Щербань // Освіта і управління. – 1998. – Т. 2. – № 4. – С. 84.

БІЛОСТОЦЬКА О.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У сучасних умовах оновлення змісту української освіти провідного значення набуває науково-дослідна робота студентів вищих навчальних закладів. Важливою умовою ефективності наукового дослідження майбутніх учителів є компетентність викладача, який є керівником наукової роботи.

Сучасні науковці розкривають питання сутності й змісту педагогічної компетентності, розробляють шляхи та засоби її формування в студентів, вчителів і викладачів вищої школи (В.О. Адольф, Ю.В. Варданян, Б.С. Гершунський, Т.В. Добудько, І.А. Зимняя, Т.Є. Ісаєва, В. Кальней, В.В. Краєвський, Ю.М. Кулюткін, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Н.Н. Лобанова, Н.В. Остапчук, В.О. Сластьонін, Г.С. Сухобська, А.В. Хуторський).

Разом з тим аналіз досліджень з проблеми компетентності викладача показує, що в психолого-педагогічній літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття. Науковці визначають поняття “професійна компетентність” (Б.В. Авва, Т.Г. Браже, Л.В. Васильченко, І.В. Гришина), “педагогічна компетентність (Л.М. Мітіна), “професійна компетентність учителя” (Б.С. Гершунський, Т.В. Добудько, А.К. Маркова); “психолого-педагогічна компетентність” (М.І. Лук’янова, Т.В. Рогова), “професійно-педагогічна компетентність” (Т. Колодько). У психолого-педагогічній літературі недостатньо розглянуто сутність та структуру науково-дослідницької компетенції педагога.

Метою статті є визначення сутності науково-дослідницької компетенції викладачів ВНЗ та її місця в структурі педагогічної компетентності.

Сучасні науковці визначають компетентність як критерій оцінювання ділових якостей працівника, професійні можливості посадової особи, рівень її кваліфікації (знання, здібності, якості, досвід), які дають змогу брати участь у виробленні управлінських рішень чи самому вирішувати питання, які належать до її компетенції [1, с. 299].

Т.Г. Браже розглядає професійну компетентність як багатофакторне утворення, що уможливорює успішне здійснення професійної діяльності [144, с. 18].

Т. Колодько вважає, що компетентність у певній галузі – це поєднання відповідних знань, досвіду та здібностей, що дають змогу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній [5, с. 5].

Е.М. Нікітін вважає, що компетентність – це інтегральна професійно-особистісна характеристика, яка визначається готовністю та здібністю виконувати управлінські функції відповідно до прийнятих у соціумі на цей момент норм і стандартів.

І.А. Колеснікова зазначає, що педагогічна компетентність є інтегральною професійно-особистісною характеристикою, яка визначає готовність і здатність виконувати педагогічні функції відповідно до прийнятих у соціумі норм, стандартів, вимог.

Л.Г. Карпова під професійною компетентністю учителя розуміє інтегративне особистісне утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей і досвіду, що зумовлюють готовність учителя до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації [3, с. 28–29].

Л.Г. Карпова зазначає, що педагогічна компетентність є динамічним особистісним утворенням, оскільки його змістовне наповнення і якісний рівень залежать від багатьох чинників: рівня розвитку педагогіки та психології, антропології й культурології, соціальних та економічних причин. Професійна компетентність є багатоаспектним утворенням, змінюється відповідно до процесів, які відбуваються в освіті й суспільстві [3, с. 29].

Професійно-педагогічна компетентність у праці Т. Колодько представлена як практичний досвід педагога, його вміння та навички, підготовленість, знання, ерудиція, а також визначення шляхів і можливостей їх набуття та функціонування за допомогою педагогічної свідомості й мислення.

Отже, більшість учених під поняттям “компетентність” розуміють складну інтегральну якість особистості, яка зумовлює можливість здійснювати певну професійну діяльність.

Професійна компетентність у психолого-педагогічній літературі розглядається як: особистісне утворення; єдність потребнісно-мотиваційної, операційно-технічної сфер особистості та самосвідомості (рефлексія); рівень професійної майстерності.

Професійна компетентність визначається як якісна характеристика рівня оволодіння особистістю своєю професійною діяльністю, яка передбачає: усвідомлення своїх спонукань до цієї діяльності (потреб, інтересів, прагнень, ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, уявлень про свої соціальні ролі; оцінювання своїх особистісних властивостей та якостей як спеціаліста (професійних знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей); регулювання на цій основі свого професійного становлення.

Українські та російські вчені визначають такі складові педагогічної компетентності: особистісно-гуманна орієнтація; системне прийняття педагогічної реальності; володіння педогогічними технологіями; вміння інтегруватися з досвідом, тобто здатність співвідносити свою діяльність з тим досвідом, який є у світовій та вітчизняній педагогіці й культурі; здатність продуктивно взаємодіяти з досвідом колег та інноваційним досвідом;

уміння узагальнювати й передавати свій досвід іншим; креативність як спосіб буття в професії, бажання та вміння створювати нову педагогічну реальність на рівні цілей, змісту, технологій освітніх процесів і систем; рефлексія, тобто особливий спосіб мислення, який передбачає власний погляд на педагогічну реальність, історико-педагогічний досвід, власну особистість як носія певної професійної позиції.

Види професійної компетентності: спеціальна компетентність (володіння професійною діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший розвиток); соціальна компетентність – володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співробітництво, а також володіння прийнятими в цій професії прийомами професійного спілкування, соціальна відповідальність за результати своєї праці; аутокомпетентність – адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики, володіння технологіями подолання професійних деструкцій; екстремальна професійна компетентність – здатність діяти в раптово ускладнених умовах.

Визначимо ключові компетентності викладача – керівника науково-дослідної роботи студентів, які відображають аксіологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну, етичну, змістовну та поведінкову складові. Ключові професійні компетентності є базовими, універсальними, інтегрованими, багатофункціональними, багатомірними.

А.К. Маркова в структурі ключових професійних компетентностей вчителя виділяє: спеціальну компетентність (володіння власне професійною діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток); соціальну компетентність (володіння спільною професійною діяльністю, співробітництвом, соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці); особистісну компетентність (володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протиставлення професійним деформаціям особистості); індивідуальну компетентність (володіння прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, несхильність до професійного старіння, уміння раціонально організувати свою працю).

У словнику іноземних слів компетенція (від лат. *competentia* – приналежність по праву) визначається як коло повноважень певного закладу чи особи; коло питань, в яких дана особа володіє знаннями, досвідом.

Якщо соціально зумовлені вимоги до рівня підготовки спеціаліста називають компетенцією, то рівень відповідності цим вимогам доцільно визначити як компетентність. Вона є результатом набуття компетенцій.

У сучасній педагогіці компетенції розуміються як особистісна складова професіоналізму (Т.Ю. Базаров); складні узагальнені способи діяльності (Т. Колодько); здатність до діяльності (В. Кальней, С. Шишов); як результат і критерій якості підготовки спеціаліста (А.Г. Бермус, І.А. Зимняя); практичне вираження модернізації змісту освіти (В.В. Краєвський);

базові компоненти педагогічної культури викладача (Т.Є. Ісаєва); сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (А.В. Хуторський).

Т.Є. Ісаєва розглядає компетенції викладача як унікальну систему професійно-особистісних знань, умінь та якостей людини, об'єднаних гуманно-ціннісним ставленням до оточення, творчим підходом до праці, постійною націленістю на особистісне й професійне вдосконалення, які використовуються для засвоєння педагогічних ситуацій, у процесі чого створюються нові змісти діяльності, явища, об'єкти культури, що сприяють досягненню нової якості суспільних відносин.

На думку В. Кальней, С. Шишова, поняття “компетенція” є інтегративним і включає такі компоненти: готовність до цілепокладання; готовність до оцінювання; готовність до дії; готовність до рефлексії.

І.В. Родигіна обґрунтовує таку структуру компетенції: знання, пізнавальні навички, практичні навички, ставлення, емоції, цінності та етика, мотивація. Т.Є. Ісаєва розподіляє компетенції на: адаптаційно-цивілізаційні компетенції – сукупність інтелектуальних, фізичних і психомоторних навичок, знань людини про навколишній світ, ставлення до природи, які використовуються нею для створення комфортних умов життя, адаптація до змін у середовищі та збереження унікальних природних ресурсів шляхом творчого перетворення дійсності; соціально-організаційні компетентності – сукупність знань, рефлексивних умінь і здібностей особистості, які цілеспрямовано обираються особистістю для вирішення нею конкретних соціальних ситуацій, які приводять до зміни відносин між людьми на основі пошуку шляху, найбільш сприятливого для всіх учасників, у процесі чого виникає необхідність регулювання своїх цілей, емоцій, способів поведінки.

Е.Ф. Зеєр виділяє такі компоненти професійної компетентності:

- спеціальна компетенція (підготовленість до самостійного виконання професійних завдань, уміння оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно здобувати нові знання та вміння);
- соціальна компетенція (здатність до групової діяльності та співробітництва з іншими викладачами й студентами, готовність до прийняття на себе відповідальності за результати своєї праці, середовище та інші цінності);
- індивідуальна компетенція (готовність до постійного підвищення кваліфікації, здатність до самоосвіти, рефлексії).

Сучасні науковці зазначають, що компетентність є категорією оцінною, яка характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці, тобто враховується рівень розвитку його здібності давати кваліфіковані судження, приймати адекватні та відповідні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та здійснювати дії, які призводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей.

Компетентність має дві форми прояву: статичну (характеризує наявний рівень сформованості спеціальних знань, умінь і якостей); динамічну

(розширення знань, потреба в самовдосконаленні, самореалізації, вибір оптимальних професійно-особистісних орієнтирів).

Так, більшість дослідників виділяють п'ять компонентів компетентності: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; гарне знання досвіду, який є в цій галузі, активне оволодіння його найкращими досягненнями; вміння обирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця та часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність вчитися на помилках і вносити корективи в процес досягнення цілей.

Але в структурі педагогічної компетентності відсутня науково-дослідницька компетенція, яка включає здатність, уміння ефективно організувати та керувати дослідною роботою студентів.

На думку вчених, компетентність означає стійку здатність до діяльності зі знанням справи, яка включає: глибоке розуміння сутності завдань і проблем; знання досвіду в певній галузі, активне володіння його кращими досягненнями; вміння обирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність вчитися на помилках і вносити корективи в процес досягнення цілей.

Показниками науково-дослідницької компетенції, на нашу думку, є: наявність відповідного рівня підготовки фахівця (спеціальні вміння); загальнонавчальні вміння (виділяти головне, аргументувати, здійснювати самоконтроль, планувати свою діяльність, організовувати робоче місце, працювати в потрібному темпі); інтелектуальні вміння (спостерігати, аналізувати, моделювати, синтезувати, узагальнювати, конкретизувати, прогнозувати); пізнавальні процеси (просторова уява, гнучкість мислення, професійна пам'ять); творча активність (ініціативність, енергійність, інтенсивність, самостійність, наполегливість); професійний інтерес; готовність до постійного самовдосконалення знань, вмінь і навичок; комунікативні вміння, дослідницькі знання; ставлення до науково-дослідної роботи; сукупність умінь, які забезпечують виявлення потреби в певних знаннях та побудову образу в існуючих умовах; сукупність умінь виконувати дослідницькі дії (ступінь розвитку мотивації; ступінь розвитку самостійності, ініціативності, відповідальності, активності).

Викладач повинен: здійснювати керівництво науковою роботою студентів відповідно до вимог державних освітніх стандартів; використовувати сучасні педагогічні технології; брати участь у розробці навчальних програм і планів науково-дослідної роботи студентів; організовувати контроль за науково-дослідною роботою; організовувати самостійну діяльність студентів; готувати студентів до застосування знань на практиці; формувати професійні знання та навички; здійснювати навчально-методичне забезпечення дослідного процесу; підвищувати свою професійну кваліфікацію; дотримуватися прав і свобод студентів.

Висновки. Отже, під професійно-педагогічною компетентністю ми розуміємо інтегральну професійно-особистісну характеристику, яка визна-

чається готовністю та здатністю виконувати управлінські функції відповідно до прийнятих у соціумі на цей момент норм і стандартів.

У визначенні структури професійної компетентності ми спираємось на працю Л.Г. Карпової та вважаємо, що компетентність складається з трьох сфер: мотиваційної; предметно-практичної (операційно-технологічної) та сфери саморегуляції.

Під поняттям “компетенція” розуміється особистісна складова професіоналізму; складні узагальнені способи діяльності; здатність до діяльності; результат і критерій якості підготовки спеціаліста.

Показниками науково-дослідницької компетенції, на нашу думку, є: наявність відповідного рівня підготовки фахівця; загальнонавчальні вміння; інтелектуальні вміння; пізнавальні процеси; творча активність; професійний інтерес; готовність до постійного самовдосконалення знань, умінь і навичок; комунікативні вміння, дослідницькі знання; ставлення до науково-дослідної роботи; сукупність умінь, які забезпечують виявлення потреби в певних знаннях та побудову образу в існуючих умовах; сукупність умінь виконувати дослідницькі дії, рівень розвитку мотивації; рівень розвитку самостійності, ініціативності, відповідальності, активності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшого розгляду потребують питання мотивації науково-дослідної роботи студентів.

Література

1. Уйсімбаєва Н. Розвиток професійної компетентності – шлях до підготовки висококваліфікованих спеціалістів / Н. Уйсімбаєва // Рідна школа. – 2006. – № 9. – С. 17–19.

2. Васильченко Л.В. Профессиональная компетентность руководителя школы / Л.В. Васильченко, И.В. Гришина. – Х. : Основа, 2006. – 224 с.

3. Рогова Т.В. Розвиток професійно-педагогічної компетентності вчителя: методичний аспект / Т.В. Рогова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. – Х., 2004. – Вип. 21. – С. 197–206.

4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании : монография / И.А. Зимняя. – М. : Высшая школа, 2004. – 168 с.

БОЦЮРА О.А.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПОТРЕБ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Глибокі соціально-економічні перетворення, характерні для сучасного етапу розвитку суспільства, зумовлюють необхідність ініціативних професіоналів, спроможних самостійно засвоювати потік інформації, що зростає, творчо вирішувати проблеми, постійно саморозвиватися й самовдосконалюватися. Тому на перший план висувуються завдання підвищення